

УДК 94(477)«1953/1964»:378

Лук'яненко О. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри культурології, Полтавський національний
педагогічний університет ім. В. Г. Короленка
(Україна, Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com

**«Мій ХАРАКТЕР НЕ ПІДХОДИТЬ ДЛЯ ВЧИТЕЛЮВАННЯ»:
ПРОФЕСІЙНЕ ПОКЛИКАННЯ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ
ВИШІВ УРСР ДОБИ «ВІДЛИГИ» (Ч. 2)**

Ілюструється еволюція профорієнтаційної роботи педінститутів УРСР періоду десталінізації (1953–1964 рр.). Застосування методу контент-аналізу педагогічної преси дозволило описати проблему свідомого професійного вибору; виявити «хибність» вибору учительського шляху, порівняти бажання студентів їхати за розподілом на педагогічну роботу з ухваленням від неї.

Ключові слова: повсякдення, профорієнтація, працевлаштування студентів, вища педагогічна школа, десталінізація.

Після Другої світової війни країна відчувала страшенний кадровий голод. Школи переживали це як ніхто інший. Країна селян та робітників найперше наповнювала працівниками самі виробничу сферу. Проте, на учительство теж звертали увагу. «Вождь народів» Йосип Сталін, як давній бог, обіцяв поставити учителя на ту височину, на якій той ще не був у жодній країні світу. Це були оманливі перспективи для молоді. Багато хто з випускників шкіл ішли до педагогічних інститутів, маючи цілком сформовану позицію бути педагогом. Проте, серед моря відданих були й ті, хто відверто заблукав у ньому. У добу «відлиги» освітянська преса вперше порушила це питання уже після розвінчування культу особи «корифея науки» Сталіна, ніби до того говорити про хиби к роботі було не дозволено.

Прикметно, що проблема професійного вибору майбутніх учителів виникла у стінах класичного університету. У 1957 р. «Радянська освіта» опублікувала статтю, в якій критикувала процес підготовки учителя загальноосвітньої школи у межах таких академічних закладів. Студенти отримували гарні знання, проте відчували себе просто безпорадними, працюючи біля класної дошки. Кореспонденти стверджували, що молоді університетів отримувала вузьку спеціалізацію. Вона готувалася до наукової роботи. А смак до учительської діяльності не прищеплювався взагалі. Як приклад наводили слова випускника Київського університету І. Лінчука. Уже учителюючи у Рошаківській школі Бобринецького району Кіровоградської області, він жалівся: «Мій характер не підходить до вчителювання. Мені важко підтримувати з учнями контакт, тому що я не педагог і ніколи не думав їм бути. Я не можу забезпечити викладання в школі. Прошу дати мені відкріплення з області...» [1]. Згодом виявилось, що й у формування списків вступників на педагогічні напрями підготовки формувалися адміністративним шляхом – через примус. У Львівському державному університеті 1962 р. на педагогічний потік добровільно записався лише один (!) студент. Інших тридцятьох у майбутніх учителів «посвятила» рука декана. У 1963 році охочих працювати на педагогічній ниві виявилось всього двох. А решта – теж близько тридцяти – просто доповнили куций педагогічний список. Не дивно, що кореспонденти «Радянської освіти» запитували, звідки молодь мала таку відразу до учительської професії? Та й саме таке явище охрестили «школобоязню» [3].

Проте, це було лише поодинокі звернення. Складалося враження, що проблема існувала виключно у класичних

навчальних закладах. Педагогічні інститути апріорі приймали до себе лише тих, хто мріяв бути учителем. Завіса таїни почала злітати на початку 1960–х. Про наявні проблеми, які зачіпалися виключно всередині самих колективів вишів, заговорили вголос. У 1961 р. до преси потрапили роздуми викладачів Черкаського ДПП стосовно того, чи для всіх їхніх вихованців була омріяною професія учителя. Педагоги відзначали, що більшість дійсно обирала професію, бо пристрасно любила дітей та відчувала покликання до роботи з ними. Проте, освітяни знали чимало випадків байдужості. Молоді люди мріяли стати хірургами, інженерами, агрономами або архітекторами – лише не вчителями. Вони опинялися у педагогічному виші тільки через існуючу система прийому до цього навчального закладу. Згідно з нею головне значення відігравала сума набраних на вступних іспитах балів. І перевага в один бал могла стати вирішальною. Черкащани зауважували, що більшість молодих людей з педагогічним покликанням залишалися поза вишем через недобір балів на іспитах. Це, на думку освітян, грало на руку особам без покликання, бо перешкоджало виявити справжній педагогічний талант.

Прикладів цьому у них було вдосталь. Так, студент Н. закінчив мовно-літературний факультет Черкаського ДПП у 1960 р. Свого часу він хотів бути студентом Московського історико-архівного інституту, але не пройшов до нього за конкурсом. На щастя для нього, він зміг пройти поза конкурсом в педагогічний інститут, бо був «виробничником» – працював у друкарні і на виробництві. Та любов до учительства ніяк не прищеплювалася. Під час навчання у Черкасах він тричі намагався вступити до кіноінституту. Проте, його не допустили до вступних іспитів через брак сценічних даних. Згодом, після випуску з вишу, він подався до Ялтинської кіностудії. Але й там йому відмовили. І як казали освітяни Черкас, «і зараз блукає у пошуках долі». Вихід бачився в одному. Викладачі інституту пропонували затвердити комунікацію з членами кафедр педагогії та психології при вступі до вишу. Обов'язково вимогою мала б стати наявність характеристики-рекомендації зі школи, аби унеможливити появу випадкових людей у виші. Та держава мала обмеження по набору. Інститут мав щороку прийняти певну кількість осіб з виробничим стажем. Викладачі Черкаського ДПП пропонували враховувати стаж виробничника лише тоді, коли той мав стаж роботи з дітьми [2].

Проте, проблема була не лише у тому, що діти приходили до вишу без почуття професійної придатності. Любов до учительства у багатьох закладах не виховувалася як така. У Миколаєві педагоги визнавали, що «байдужість оповила серця студентів». У 1963 році, на думку персоналу, керівництво не робило нічого, аби прищепити любов по професії. У виші не було стендів та брошур або ж «моніторів» з інформацією про майків передового педагогічного досвіду краю. Не було й належної піонерської кімнати та інших профорієнтаційних аудиторій. Не відомо, наскільки це плачевною була картина усвідомлення молоддю свого професійного майбутнього. Та саме студентська байдужість та непридатність до роботи слугували виправданням викладачам Миколаївського ДПП у часи сесії. У 1963 році вони відраховували після зимового складання іспитів студентів цілими списками. Неоднозначність ситуації була очевидною. Педагоги

вважали винуватими студентів, що помилилися з вибором вишу. Центральні органи та преса ж навпаки картали освітян, бо ті «не зуміли розкрити перед молоддю, яка щойно переступила поріг вузу, захоплюючи романтику педагогічної праці» [4].

Та що не писала преса про романтику та захоплення, у житті діяв класичний принцип філософії про практику як критерій істини. Молодь могла вступати до вишу з найчистішими переконаннями. Проте час розставляв свої наголоси. Така історія трапилася у Полтаві у 1963 р. Вона стала сюжетом для журналістської розвідки кореспондента «Радянської освіти». Уже після виходу статті, директор вишу Михайло Семиволос поставив візу на вишівському примірнику газети: «На ротаторі 50 примірників». Вона мала стати предметом широкого розголосу та уроку для студентів Полтавського педінституту.

У центрі уваги опинилися студентська виробнича практика, яка допомогла виявити хибу вибору професії. У 1963 р. до редакції республіканської газети надійшов лист, під яким підписалися 26 студентів навчального закладу. У ньому йшлося про студентку п'ятого курсу Нілу Т., яка одержала погану характеристику після практики. Дівчина тоді учительювала у Сліпчицькій школі Черняхівського району Житомирської області. У характеристиці дівчини не було жодного позитивного факту, хоча вчилася вона на «добре» та «відмінно», а педагогічну практику на IV курсі пройшла у полтавській школі також на «добре». Студенти писали листа, вимагаючи перевірити оцінки. Журналісти вирушили на розслідування та виявили неприємні факти. Жоден з недавніх колег Ніли по Сліпчицькій школі не згадав її добрим словом, хоч і визнав, що вона здібна та знаюча. Натомість у школі її знали як холодну, байдужу, зарозумілу та самозакохану. Такі епітети виявилися неочікуваними, якщо врахувати всю допомогу, яку керівництво школи виявило до дівчини, беручи її на річну практику до школи. Директор домовився за квартиру, харчування і паливо для практикантки. Та, опинившись у реальних умовах школи, Ніла розгубилася. Дівчина не впоралася з підтримкою дисципліни у класі. Кожен урок починала лише за допомогою завуча. На відміну від інших студентів, які допомагали школі, Ніла не залишила після себе жодної схеми чи приладу. Проте, залишила записані але невивчені теми з анатомії та невиконані лабораторні роботи з хімії. У характеристиці дівчини так і записали: «Показала повну невихованість. Вона не може бути вчителем радянської школи, вихователем молодшого покоління».

Звісно, що такі зауваження не змогли пройти повз керівництво вишу. Ніла перестала ходити на лекції після розмови з директором Полтавського ДПІ Михайлом Семиволосом. Товариші умовляли її повернутися, однак, дівчина відмовлялася, рівно ж як не приходила на виклики кафедри педагогіки та комітету комсомолу. Своїм листом до преси студенти вимагали (!) зарахувати Нілі практику, а директора школи зняти з роботи. Остання вимога базувалася на зауваженні Ніли, що у сільській школі учителі були у директора «під п'ятою». Однорічники такими діями лише нашкодили. Для республіканської преси вони стали зразком пережитків у свідомості молоді: «тільки молодістю, недосвідченістю можна пояснити легковажність товаришів», які «святую дружбу підмінили міщанським приятельванням». На думку кореспондентів, «друзі мають осудити за таку погану роботу», бо 26 друзів

мали б, але не змогли вберегти педагогічну честь дівчини змолоду. Сама ж Ніла стала прикладом розвінчаної «загубленої вівці», яка зрозуміла свою непридатність вчасно завдяки педагогічній практиці. До речі, про це дівчина зізналася сама на педагогічній нараді з колегами-учителями: «Спасибі за те, що ви прищепили мені відразу до педагогічної роботи». Не дивно, що преса закликала уберегти і Нілу, і її майбутніх учнів один від одного [5].

Однією з причин таких профорієнтаційних гойдалок у виші була тогочасна практика набору студентів. Все більше й більше молодих людей у добу десталінізації приходило до педагогічного інституту із зовсім різних сфер. Та й держава встановлювала жорсткі межі набору людей з виробничим стажем. Так, у Житомирському ДПІ викладачі 1960 р. масово агітували виробничників приходити на навчання до їхнього вишу. Для цього організували виїзди на підприємства, у колгоспи та радгоспи, на це працювала преса та радіо, проводилися спеціальні профорієнтаційні консультації для виробничників. Освітяни Житомира з 1 листопада 1959 р. організували 8-місячні підготовчі курси для виробничників. Аби підготувати їх до вступу. 3–поміж 232 осіб були робітники, колгоспники та демобілізовані воїни. Майбутні абітурієнти займалися 4 рази на тиждень по 4 години. Та й студентська молодь долучилася до цього процесу із своїм запалом. Вона їздила в колгоспи та на підприємства.

Це був період, коли нове було цікавим. Робітничу молодь цікавила студентським життям. Для них це був гарний новий досвід. Вони прагнули швидше оволодіти на практиці виробничими спеціальностями, щоб потім вміти цінувати суспільно-корисну працю. А навчання у виші для них дозволяло брати активну участь у громадській роботі [6]. Для Черкаських педагогів виробничники бачились дорослими, сформованими особистостями на протигагу колишнім школярам. Як зазначали у Черкасах, у «свідомих» достатньо часу для читання художньої та навчальної літератури, відвідувати театри та кіно, виставки та музеї. Педагоги вважали, що допитливість виробничників не мала меж. А любов до педагогічної професії, яка була не природженим почуттям, могла бути вихована у виші [2].

Залучення до педагогіки осіб, сторонніх від освіти за професійною діяльністю, як і будь-яке нововведення, було цікавим спочатку. Хиби його освітяни побачили згодом. Однак, декрети центру змушували щороку лише нарощувати набір людей з виробництва. Виші намагалися хоч якось підготувати молодь до професійного учительського майбутнього. Уманський ДПІ у 1963 р. організував вступні безоплатні курси для підготовки робітничої молоді на фізико-математичний, природничий та загальнонауковий факультети 2–3- рази на місяць [8]. Такі заходи були потрібні з огляду на контингент. Наприклад, у Кременецькому ДПІ того ж таки 1963 р. зовсім різні дороги привели студентів до вишу: Галя Уздовська – колгоспниця на Рівненщині, Марія Бабич – продавець, Еразм Марценюк – мужнів на шахтах Донбасу [9]. Такий «професійний коктейль» мав колись вибухнути.

Уже тоді, 1963 р., освітяни з Донецького ДПІ нарікали на низький рівень знання студентів I та II курсів. Директор пояснював тим, що 80% з цього набору були саме виробничниками. Виявилось, що ідеї про свідомий вибір та дорослість були лише ідеями. Учителство було важко

посяти у душу працівника заводу чи поля. Донеччани бідкалися, що п'ять років вони тримали у студентах Ніну Козему, колгоспну рахівницю. А потім зізналися: «п'ять років знадобилося, щоб довести азбучну істину: людину, яка не любить і не знає математику, справжнім фахівцем не підготувати». Освітiani були змушені визнати, що набирати виробничників до педагогічного вишу – це поповнювати його випадковими людьми, далеким від школи. Прикметно, що у сусідньому Донецькому політехнічному інституті виробничники навчалися на «відмінно». Просто, вони вчили те, що було їм потрібно без зайвого – педагогічного – вантажу [7].

Освітiani почали шукати альтернативи. В останній рік «відлиги» на шпальтах «Радянської освіти» відкрито заговорили про те, що знання мало б бути єдиною перепусткою до вишу. Проте, педагоги зауважували, що цей принцип піддали перегляду. Згідно з правилами набору, на І курсі мали б прийняти 4/5 виробничників. Проти волі партії не підеш. Як і годиться, викладачі визнавали це положення як правильне. Досвід був перевагою спеціаліста та мав працювати на підвищення ефективності навчального процесу. Проте, працівники вишів зауважували, що 90% виробничники не мали стажу у школі чи інших освітніх закладах. Виробничий стаж нічого їм не дав окрім робочого досвіду. Значна частина виробничників при вступі демонструвала посередні знання. Чимало так і не вирівнювалося під час навчання у виші. Тому у Житомирському ДПП замислилися над цим. Вихід для них був у тому, аби надавати перевагу звичайним абітурієнтам перед виробничниками, якщо ті демонстрували кращі знання [10]. А з ними, можливо, і любов до професії.

Список використаних джерел

1. Сухенко В., Чекармар'ов В., Ватул'ов В. Наші претензії до університетів // Радянська освіта. – 23 березня 1957. – №12. – С.3.
2. Тевлін Я. За покликання, збагачене знаннями // Радянська освіта. – 1 лютого 1961. – №9. – С.2.
3. Стадниченко В. Знання під судом // Радянська освіта. – 20 листопада 1963. – №92. – С.2.
4. Юзвенко Л. Вантаж байдужості // Радянська освіта. – 1 червня 1963. – №43. – С.2.
5. Євгенова І. Дружба – дружбою... // Радянська освіта. – 27 квітня 1963. – №33. – С.1.
6. Осляк І. Інститутам – крашу молодь // Радянська освіта. – 6 квітня 1960. – №28. – С.2.
7. Удовиченко С. Знання – єдина «перепустка» // Радянська освіта. – 30 січня 1963. – №8. – С.2.
8. Торгалю В. Для майбутніх педагогів // Радянська освіта. – 27 лютого 1963. – №16. – С.2.
9. Мордань В. Вершини долаються в наступі // Радянська освіта. – 3 квітня 1963. – №26. – С.2.
10. Близнюк С. Чисте золоте знань // Радянська освіта. – 23 вересня 1964. – №76. – С.2.

References

1. Sukhenko V., Chekmarmar'ov V., Vatul'ov V. Nashi pretenziyi do universytetiv // Radians'ka osvita. – 23 bereznya 1957. – №12. – S.3.
2. Tevlin Ya. Za poklykannya, zbahachene znannnyamy // Radians'ka osvita. – 1 lyutoho 1961. – №9. – S.2.
3. Stadnychenko V. Znannya pid sudom // Radians'ka osvita. – 20 lystopada 1963. – №92. – S.2.
4. Yuzvenko L. Vantazh bayduzhosti // Radians'ka osvita. – 1 chervnya 1963. – №43. – S.2.
5. Yevhenova I. Druzhba – druzhboyu... // Radians'ka osvita. – 27 kvitnya 1963. – №33. – S.1.
6. Oslyak I. Instytutam – krashchu molod' // Radians'ka osvita. – 6 kvitnya 1960. – №28. – S.2.
7. Udovychenko Ye. Znannya – yedyna «perepustka» // Radians'ka osvita. – 30 sichnya 1963. – №8. – S.2.

8. Torhalo V. Dlya maybutnikh pedahohiv // Radians'ka osvita. – 27 lyutoho 1963. – №16. – S.2.

9. Mordan' V. Vershyny dolayut'sya v nastupi // Radians'ka osvita. – 3 kvitnya 1963. – №26. – S.2.

10. Blyznyuk S. Chyste zoloto znan' // Radians'ka osvita. – 23 veresnya 1964. – №76. – S.2.

Lukyanenko O. V., Ph.D. in History, Senior lecturer of cultural sub-department in V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University (Ukraine, Poltava), lukyanenko.ov@gmail.com

«My character is not suitable for teaching»: professional vocation of students of pedagogical institutes of the Ukrainian SSR of the «thaw» period (2)

The article illustrates the evolution of the career guidance of the pedagogical institutes of the Ukrainian SSR during the period of de-Stalinization (1953–1964). Application of content analysis of pedagogical press allowed to describe the problem of conscious professional choice; to identify the «falsity» of choosing teacher's way and let compare the wish of students to go on educational work according to the distribution with avoidance of it.

Keywords: everyday life, career guidance, student employment, Higher Pedagogical School, de-Stalinization.

Лукьяненко А. В., кандидат исторических наук, старший преподаватель кафедры культурологии, Полтавский национальный педагогический университет им. В. Г. Короленко (Украина, Полтава), lukyanenko.ov@gmail.com

«Мой характер не подходит для учителя»: профессиональное призвание студентов педагогических вузов УССР времён «оттепели» (2)

Иллюстрируется эволюция профориентационной работы пединститутами УССР периода десталинизации (1953–1964 гг.). Применение метода контент-анализа педагогической прессы позволило описать проблему сознательного профессионального выбора; выявить «ошибочность» выбора учительского пути, сравнить желание студентов ехать по распределению на педагогическую работу с уклонением от нее.

Ключевые слова: повседневность, профориентация, трудоустройство студентов, высшая педагогическая школа, десталинизация.

* * *

УДК 339.9:338.46(1–925.8)/9

Посохов І. С.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри туристичного бізнесу, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (Україна, Харків),
posokhis@gmail.com

ІСТОРИЧНІ РЕКОНСТРУКЦІЇ У ТУРИСТИЧНІЙ ПРАКТИЦІ ТА ПОЛІТИЦІ ПАМ'ЯТІ

Метою даного дослідження є аналіз теоретичних аспектів проблеми історичних реконструкцій у контексті світового досвіду. Визначено, що історичні реконструкції – це не лише засіб розвитку туризму та одна з форм організації дозвілля, але й шлях до конструювання або навіть маніпулювання пам'яттю. Відповідно, робиться висновок про те, що здійснення історичних реконструкцій вимагає запровадження свого роду етичного кодексу, яким повинні керуватися організатори таких заходів. Науковою тенденцією та перспективою розвитку історичних реконструкцій в Україні та світі у контексті політики пам'яті.

Ключові слова: історичні реконструкції, індустрія туризму, туристична політика, політика пам'яті.

Різноманітні культурні заходи останніми роками стали відігравати значну роль у діяльності окремих туристичних атракцій, регіонів або навіть країн. Вони активно використовуються для привертання уваги засобів масової інформації, залучення місцевого населення до різноманітних форм дозвілля. Багато країн витрачають величезні кошти саме на організацію фестивалів, які іноді притягують до себе сотні тисяч туристів. Такого роду заходи вимагають створення потужної інфраструктури, що повинна витримати справжнє «нашестя» учасників, які нерідко утворюють масштабні поселення. Дійсно,